

Μακεδονικά

Τόμ. 18, Αρ. 1 (1978)

Περί την επαρχιακήν σύνοδον της Μητροπόλεως
Θεσσαλονίκης

Αθαν. Αγγελόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.504](https://doi.org/10.12681/makedonika.504)

Copyright © 2014, Αθαν. Αγγελόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αγγελόπουλος Α. (1978). Περί την επαρχιακήν σύνοδον της Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης. *Μακεδονικά*, 18(1), 307-309. <https://doi.org/10.12681/makedonika.504>

νάγκες¹. Κατά τι διαφέρει ή δική του δουλειά από τούς προηγούμενους, τί παίρνει και τί καινούργιο προσθέτει, αυτό αποτελεί άντικείμενο ειδικής φιλολογικής έρευνας, πού θά στηριχθεί στη σύγκριση τών καταλλήλων κειμένων. Στη βιβλιογραφία τών Γκίνη-Μέξα υπάρχουν καταγραμμένες οι διαδοχικές εκδόσεις της Γραμματικής τού Γ. Γενναδίου: 1838, 1839², 1841³ κ.ά. Μιά από τις εκδόσεις αυτές πρέπει νά είχε υπόψη τού ο Κ. Άναστασιάδης.

Η άξία τού κώδικα είναι γενικά φιλολογική από την άποψη τού περιχομένου και ειδικά για τη Νάουσα Ιστορική. Είναι τό μοναδικό ως τώρα σωζόμενο χω της Νάουσας. Βέβαια δέν πρόκειται για εύρημα ιδιαίτερης άξιας. Πάντως, αποτελεί σημαντικό δείγμα για την πεντάρφανη από παρόμοια μνημεία τού παρελθόντος μακεδονική πόλη.

Νάουσα

ΚΩΣΤΑΣ ΣΤ. ΣΠΟΡΕΛΑΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑΚΗΝ ΣΥΝΟΔΟΝ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Προσφάτως έδημοσιεύθη λίαν ενδιαφέρουσα έργασία τού κ. Ίωάν. Φουντούλη, καθηγητού τού Παν/μίου Θεσσαλονίκης, υπό τόν τίτλον «Μαρτυρία τού Θεσσαλονίκης Συμεών περί τών ναών της Θεσσαλονίκης», Θεσσαλονίκη 1976, άνάτυπον εκ της Έπιστημονικής Έπετηρίδος της Θεολογικής Σχολής 21(1876) 125-185. Πρόκειται άναμφιβόλως περί σοβαράς συμβολής εις την διερεύνησιν της τοπογραφίας της Θεσσαλονίκης, τών άρχών τού 15ου αιώνος, ως και τών έν αυτή ναών και μονών, έπί τη βάσει τών μαρτυριών τού άρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Συμεών († 1429).

Είς τό πρώτον μέρος (σσ. 131-150) παρατίθενται τά κείμενα, ένθα αι ενδιαφέρουσai τούς ναούς, τάς μονάς και την τοπογραφίαν της πόλεως πληροφορία, τό δε δεύτερον (σσ. 151-177) αποτελεί εύρετήριον κατ' άλφαβητικήν σειράν τών έν αυτοίς άντικειμένων και στοιχείων.

Ούτω, διαφωτιζόμεθα σαφέστερον περί τών ναών Άγίας Σοφίας, Άγίων Άποστόλων, Άχειροποιήτου, Άγίου Δημητρίου, Άγίων Θεοδώρων, της Παναγίας της Καταφυγής, τού Άγίου Νικολάου, της Όδηγητρίας, τού Άπ. Παύλου, τού Σωτήρος, περί τών μονών Άκαπνίου, Βαπτιστού και Χορταΐτου, τών μονών και ναών της Άκροπόλεως, ως και περί τού μητροπολιτικού οικήματος.

Άς μάς έπιτραπή όμως νά προσθέσωμεν ότι τά δημοσιευόμενα κείμενα άξίζουν έ. ξάρσεως όχι μόνον από τοπογραφικής σκοπιάς, εις την όποιαν άποβλέπει κυρίως ο κ. Ίω. Φουντούλης, αλλά και από Ιστορικής πλευράς, διότι αι δημοσιευόμεναι πηγαι προάγουν όρισμένως και τάς γνώσεις μας περί της τοπικής εκκλησιαστικής Ιστορίας, τών άρχών τού 15ου αιώνος.

Τά κείμενά μας είναι λίαν διαφωτιστικά ως πρós τόν θεσμόν της Έπαρχιακής Συνόδου της μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, ή όποία, άπαρτιζόμενη εκ τών υπό τόν μητροπολί-

1. Κάτι άνάλογο έχουμε άργότερα στά 1890 μέ έναν άλλο Ναουσαίο, τό γνωστό δάσκαλο Θεολόγη Τσακμάκη, ό όποιος συνέγραψε άναγνωστικά για όλες τις τάξεις τού δημοτικού σχολείου. Δείγμα της δουλειάς του, πού είχε αναλάβει νά εκδώσει εκδοτικός όίκος της Θεσσαλονίκης, αποτελεί σωζόμενο «Άναγνωσματάριον» της Ε' τάξεως Δημοτικού.

την Θεσσαλονίκης επισκόπων, συνήρχετο δις τοῦ ἔτους εἰς Θεσσαλονίκην, τὸ Φθινόπωρον καὶ τὴν Ἑνοιζίν, πρὸς ἐξέτασιν καὶ ἐπίλυσιν διαφορῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἐθνικῶν καὶ κοινωνικῶν προβλημάτων τῆς μητροπολιτικῆς περιφέρειας Θεσσαλονίκης.

Πληροφορούμεθα, λοιπόν, διὰ τοὺς ἐν Θεσσαλονίκη παρεπιδημοῦντας ἐπισκόπους τῆς μητροπόλεως ταύτης, εἰς τὸν καθεδρικὸν ἱερὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας (ἀρχαί 15ου αἰῶνος) ὑπῆρχε συγκεκριμένη τάξις στάσεως αὐτῶν, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποῖαν οἱ ἐπίσκοποι οὗτοι, ὅταν ἦσαν παρόντες ἐν Θεσσαλονίκη, ἐπλαισιώνον τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἱστάμενον εἰς τὸν θρόνον του, κατὰ τὰς ἐν Ἁγία Σοφία ἀκολουθίας, προηγουμένου κατὰ τὴν τάξιν στάσεως αὐτοῦ τοῦ «πρωτοθρόνου» ἐπισκόπου· «Ἰσταται οὖν ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὸ στασίδιον αὐτοῦ, κάτωθεν δὲ ἐμπροσθεν τοῦ στασιδίου κατὰ τάξιν οἱ ἐπίσκοποι, ὡς πρὸς ἀνατολὰς ἀνερχόμενοι, ἐκ δεξιῶν δηλαδή, ἄνω ἱσταμένου τοῦ ἀρχιεπισκόπου. Ἐξ ἀριστερῶν δὲ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἱσταμένου κάτω πρωτοθρόνου τῶν ἐπισκόπων οἱ σταυροφόροι ἀρχόμενοι ἱστανται κατὰ τάξιν...» (σ. 131).

Προβάλλει, δηλαδή, ἐνώπιόν μας εἰς τυπικὴν τάξιν στάσεως ἐν τῷ ναῷ ὁ ἀρχαιότατος ἐν Θεσσαλονίκη θεσμὸς τῆς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου, ἀπαρτιζομένης ἐκ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, τοῦ σώματος τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπων, καὶ τοῦ πρωτοθρόνου αὐτῶν, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ ἐκάστοτε ἐπίσκοπος Κίτρους¹.

Πέραν ὧως τῶν ἀνωτέρω μαρτυριῶν περὶ τοῦ τρόπου συγκροτήσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως τῆς μητροπολιτικῆς περιφέρειας Θεσσαλονίκης τὰ ἴδια αὐτὰ κείμενα μᾶς πληροφοροῦν ἐπὶ πλέον διὰ τοὺς ἐπίσκοποι τῆς μητροπόλεως συνήρχοντο εἰς Θεσσαλονίκην δις τοῦ ἔτους, τὸ Φθινόπωρον, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, καθ' ἣν «...ποιοῦντες μετάνοιαν οἱ ἐπίσκοποι, θυμῶσι καὶ αὐτοὶ τὸ προσκύνημα, τὸν τάφον... ἀπολύσεις δὲ μὴ γενομένης, τοῦ ἀρχιερέως ἡλλαγμένης ὄντος, μετὰ τὸν κλῆρον καὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ ἱερέων πάντων, γίνεται περιοδεία ἐντὸς τοῦ ναοῦ...» (σσ. 145-146) καὶ τὴν Ἑνοιζίν, εὐθὺς μετὰ τὸ Πάσχα, τὴν ἑβδομάδα τῆς Διακαινησίμου (βλ. «Υποτύπωσις» 1/33: «Τῇ νέᾳ Δευτέρᾳ. Ἐν τῇ μητροπόλει ὁ ἀσπασμὸς παρὰ τῶν ἐπισκόπων, ἡγουμένων καὶ πνευματικῶν» (σ. 134 καὶ 140).

Ἐπὶ τουρκοκρατίας ὅμως, ὅτε ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ εἶχε καθιερωθῇ νὰ ἑορτάζεται κυρίως τὴν Β' Κυριακὴν τῶν νηστειῶν καὶ ἐξειλίχθη εἰς μεγάλην πανήγυριν, ἰσαζίαν τῆς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, καθ' ἣν συνήρχοντο ἐπ' εὐκαιρίᾳ ταύτης εἰς Θεσσαλονίκην ἐκ δευτέρου ὅλοι σχεδὸν οἱ ὑπὸ τὸν Θεσσαλονικὲς ἐπίσκοποι, ἐπεκράτησεν ὥστε εὐθὺς μετὰ τὴν ἑορτὴν αὐτὴν νὰ γίνεται καὶ ἡ ἑαρινὴ Σύνοδος τῶν ἐπισκόπων τῆς μητροπολιτικῆς περιφέρειας Θεσσαλονίκης, ἀντὶ τῆς Διακαινησίμου, ὅτε οἱ ἐπίσκοποι ἐπρεπε νὰ εὐρίσκωνται εἰς τὰς ἐπαρχίας τῶν μεταξὺ τοῦ ποιμνίου τῶν. Οὕτω, ἔχομεν ἀλλαχόθεν τὴν πληροφορίαν, πολὺ βεβαίως μεταγενεστέραν (19ος αἰὼν), διὰ τὴν Ἐπαρχιακὴν Σύνοδον Θεσσαλονίκης συνήρχετο εὐθὺς μετὰ τὴν πανήγυριν τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ, τὴν Β' Κυριακὴν τῶν νηστειῶν, «καθ' ἣν ἔθει ἀρχαίφ παρευρίσκονται ἐν αὐτῇ πάντες οἱ τῇ ἱερᾷ Μητροπόλει ὑποκείμενοι Ἱεράτῃσι Ἐπίσκοποι².

Ἡ ἐκφρασίς «ἔθει ἀρχαίφ» δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν βυζαντινὴν περίοδον, διότι, ὡς γνωστόν, ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς συνεωρτάζετο, πρὸ τῆς καταλήψεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων μετὰ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, τὴν

1. Ἀθ. Ἀγγελόπουλου, Ἡ Ἐπισκοπικὴ Σύνοδος τῆς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης καὶ ἡ σημασία αὐτῆς σήμερον, Ἀθῆναι 1977, σ. 8-9 (ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας» 1977). Πρβλ. καὶ Γ. Κονιδάρι, Περὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Μητροπόλεων Βορείου Ἑλλάδος... Α' Μακεδονία, 1952, σ. 7.

2. Ἀθ. Ἀγγελόπουλου, ἔ. ἀ., σ. 9 καὶ 26.

13 Νοεμβρίου (σ. 165)¹, παραλλήλως πρὸς τὴν κατὰ τὴν Β' Κυριακὴν τῶν νηστειῶν ἐπαναληπτικὴν ἑορτὴν τοῦ ἰδίου ἁγίου².

Συνοψίζοντες τὰς ἀνωτέρω πληροφορίας περὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα, καὶ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς μέχρι τοῦδε γνώσεις μας περὶ τοῦ θεσμοῦ αὐτοῦ, θὰ ἡδυνάμεθα νὰ καταλήξωμεν εἰς τὰ ἑξῆς συμπεράσματα:

Πρῶτον, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν λειτουργικῶν καὶ τυπικῶν κειμένων τοῦ Συμεῶν Θεσσαλονίκης, μαρτυροῦνται δύο συναθροίσεις ἐτησίως τῶν ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης ἐπισκόπων, ἡ πρώτη ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ ἡ δευτέρα ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, τὴν ἐβδομάδα τῆς Διακαινησίμου. Ἐξ ἄλλων πηγῶν γνωρίζομεν ὅτι ἐξ ἀφορμῆς τῶν δύο αὐτῶν μεγάλων θρησκευτικῶν καὶ τελετουργικῶν γεγονότων καὶ μετὰ τὸ πέρασ αὐτῶν ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης καὶ οἱ ὑπ' αὐτὸν ἐπαρχιοῦχοι ἐπίσκοποι συνήρχοντο, συμφώνως πρὸς τὴν κανονικὴν τάξιν, εἰς Σύνοδον, τὴν ἐπαρχιακὴν καὶ ἐπισκοπικὴν καλουμένην, καθ' ἣν ἐπελαμβάνοντο γενικωτέρων θεμάτων τῆς μητροπολιτικῆς περιφερείας Θεσσαλονίκης.

Δεύτερον, εἰδικώτερον ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς ἑαρινῆς συγκλήσεως τῆς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου, συμφώνως πρὸς τὰ δημοσιευόμενα κείμενα τοῦ Συμεῶν, κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, καὶ ἀκριβέστερον τὸν 15ον αἰῶνα, συμπίπτει προφανῶς οὗτος πρὸς τὴν μετὰ τὸ Πάσχα περίοδον, ἐνῷ, συμφώνως πρὸς ἄλλας πηγὰς πολὺ μεταγενεστέρας ἡ ἑαρινὴ σύναξις τῶν ἀρχιερέων ἐπὶ τουρκοκρατίας, ἄγνωστον ὅμως πότε ἀκριβῶς καὶ ὑπὸ ποίας προϋποθέσεις, εἶχε μεταφερθῇ πρὸ τοῦ Πάσχα, μετὰ τὴν Β' Κυριακὴν τῶν νηστειῶν, ἑορτὴν καὶ πανήγυριν τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ, ὁ ὁποῖος, ὡς προελέχθη, πρὸ τῆς τουρκοκρατίας συνεωρτάζετο μετὰ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τὴν 13 Νοεμβρίου. Ὁ ἀκριβὴς, ἐπομένως, χρονικὸς προσδιορισμὸς τῆς ὑπερεξάρσεως τῆς μνήμης τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ κατὰ τὴν Ἀνοιξὶν μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀτονήσῃ ὁ συνεορτασμὸς του μετὰ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου τὸ Φθινόπωρον, ὀλίγας μόνον ἡμέρας μετὰ τὴν λαμπρὰν πανήγυριν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, θὰ ἐπετελεῖ καὶ τὴν λογικὴν καὶ προφανῇ προϋπόθεσιν μετατοπίσεως τῆς ἑαρινῆς συνάξεως τῶν ἐπισκόπων πρὸ τοῦ Πάσχα καὶ ὁπωσδήποτε εὐθὺς μετὰ τὴν Β' Κυριακὴν τῶν νηστειῶν.

Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου

ΑΘΑΝ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

1. Πρβλ. καὶ Ἰω. Φουντούλη, Συμεῶν ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης. Τὰ λειτουργικά Σύγγραμματα, τ. 1, Εὐχαὶ καὶ Ὕμνοι, Θεσσαλονίκη 1968, σ. 120 καὶ 132-133.

2. Βλ. Συμεῶν Θεσσαλονίκης, «Ὑποτύπωσις ἐν συνόψει τῶν ἀκολουθιῶν τῶν ἑορτῶν τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ» εἰς κώδικα 2047, Φ 23^ν. «Τῇ δευτέρᾳ Κυριακῇ τῶν νηστειῶν τὰ ἀναστάσιμα ψάλλομεν καὶ τὸν Ἅγιον Γρηγόριον Θεσσαλονίκης τὸν θαυματουργόν» (ὑπὸ ἑκδοσὶν παρὰ Ἰω. Φουντούλη).